

**BİR EKOELEŞTİRİ DENEMESİ: BEHİÇ AK'IN TEK KİŞİLİK ŞEHİR
OYUNUNDA BİREY, TOPLUM VE ÇEVRE İLİŞKİLERİ****An Essay on Ecocriticism: Interrelations Among Persons, Society and
Environment in Behiç Ak's Play, Tek Kişilik Şehir****Caner SOLAK*****ÖZ**

1980 sonrası Türk tiyatrosunun önemli oyun yazarlarından biri olan Behiç Ak, Tek Kişilik Şehir adlı oyununda ben merkezli yaşam biçimlerinin insan ilişkileri, doğa ve fiziksel çevre üzerindeki olumsuz etkilerini anlatır. Yalnızca kendi benine, kendi ihtiyaçlarına odaklanan insanların içinde yaşadıkları kentten, doğadan ve birbirlerinden nasıl uzaklaştıklarını mizahi bir dil kullanarak ortaya koyar.

Çevre sorunlarının tüm dünyada belirgin hale geldiği 1960'lı yıllardan itibaren ekolojik araştırmalar ön plana çıkar. Çevre ve onun bir parçası olan insan arasındaki ilişkilerin bir yazın kuramı olarak çevre- edebiyat bağlamında düşünülmesiyle de ekoeleştiri (çevreci eleştiri) kavramı ortaya atılır.

Bu çalışmada çevre ve edebiyat ilişkisinden yola çıkarak Behiç Ak'ın Tek Kişilik Şehir oyunundaki insan ve mekân ilişkileri incelenmiştir. Öncelikle çevre, ekoloji ve ekoeleştiri kavramları üzerinde durulacak, eserin özeti verildikten sonra oyun; fiziksel ve kişisel mekânlar, - mış gibi yaşamlar ve ekolojik sistemin iflası başlıkları altında değerlendirilecektir.

Anahtar sözcükler: Behiç Ak, Tek Kişilik Şehir, Ekoeleştiri.

ABSTRACT

One of the prominent playwrights of the post-1980 Turkish Theatre Behiç Ak tells the adverse effects of ego centric life styles on human realtions, nature and physical environment in his play Tek Kişilik Şehir. He humorously presents how people who are just focused on their egos, are alienated from each other and their environments.

Since 1960s, when environmental problems have become evident worldwide, ecological studies have come to the fore. And Ecocriticism has been put forward by considering relations between environment and human as a literary theory in context of environmental-literature.

In this study, based on environment and literature relationship, human and setting relationships in Behiç Ak's play Tek Kişilik Şehir have been analyzed. First; environment, ecology, and ecocriticism concepts have been emphasised, after having given summary, the play has been evaluated under the titles of physical and personal settings, artificial lives and bankruptcy of ecological system.

Key words: Behiç Ak, Tek Kişilik Şehir, Ecocriticism.

* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (canersolak86@hotmail.com)

Giriş

Çevre, günümüzde anlam alanı oldukça genişlemiş bir kavramdır. “Genel bir tanımla çevre, insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamıdır”(Keleş ve Hamamcı 1993: 21). Bu tanımda olduğu gibi, çevreye ne kadar bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşırsak yaklaşalım, çevre insan merkezli bir kavram olup, “insanın ufuk çizgisine kadar gözünün görebildiği insan yapısı(cansız) tüm nesnelere içine alan evrenin bir kümesidir”(Çalgüner 2003: 90). Çevreye karşı geliştirilen bu insan merkezli bakış açısının kaynağı, dünyayı ve içindekileri insanoğluna sunulan bir nimet olarak gören kapitalist iktisadi anlayışın zaman içerisinde ortaya çıkardığı yıkımdır. “İnsanlığın doğayı sömürmesi ve hükmü altına alması gerektiği yolundaki temel kavrayış insanın insan üzerindeki tahakkümü ve sömürsünden kaynaklanır”(Bookchin 1996: 45). Bu da çevre sorunları adını alacak bir problemin ortaya çıkmasına neden olur.

Günümüzde çevre sorunları, farkında olsun ya da olmasın tüm dünya vatandaşlarımızın ortak problemidir.

“Çevre sorunları, türlü insan faaliyetleri nedeni ile çevresel değerlerin zarar görmesi sonucunda ortaya çıkmışlardır. Hava, su ve toprağın zamanla niteliğinin bozularak yaşanırılığını yitirmesi, yaşam ortamları değiştiği ya da insan gereksinimleri uğruna aşırı tüketildiği için bitki ve hayvan topluluklarının yok olmaya yüz tutması, insanın ortak kültür mirasının bir parçası olan tarihi çevreyi oluşturan öğelerin günlük çıkarlara feda edilmesi, çevresel değerlerin yitirilmesinin göstergesi olmaktadır” (Keleş ve Hamamcı 1993: 81).

Çevresel değerlerin yitimine sebep olan bu insan faaliyetlerinin ortaya çıkmasında başlıca sebep ise insanoğlunun kendini ekolojik sistemin bir parçasından ziyade sistemin yöneticisi gibi görmesi ve bu anlayışla hareket etmesidir. Ekolojik sistem içerisindeki en bilinçli varlık olarak insanın, doğayı algılayış şekli ve buna bağlı olarak doğa ile kurduğu ilişkiler tüm ekosistemi ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Ekolojik sistem içindeki tüm organizmaların birbirleriyle sıkı ilişki içinde olduğu, aralarında hiyerarşik bir önem sırası olmadığı ve ekosisteme -her ne amaçla olursa olsun- müdahale edilmemesi gerektiği bilincinin insanlara yerleştirilmesi ekoloji biliminin amaçları arasındadır. Ekoloji bilimi başlangıçta biyolojinin bir alt dalı olarak “bitki ve hayvan topluluklarının ortamları ile etkileşimleri” üzerine yoğunlaşırken 1970’li yıllardan sonra “insan ile insanın yaşam ortamı arasındaki etkileşimi, kentsel çevredizgeyi inceleme gereği” duymuştur (Keleş ve Hamamcı 1993: 31-33).

Ekolojik araştırmaların ön plana çıkardığı evre ve onun bir parçası olan insan arasındaki ilişkilerin evre- edebiyat bağlamında düşünölmesiyle de ekoeleştirir (evreci eleştiri) kavramı ortaya atılmıştır."Disiplinlerarası bir özelliğe sahip olan ekoeleştiririnin temel savını, yazınsal yapıtlarda insana tanınan yegane ilgi odağı olma imtiyazını kaldırma fikri oluşturmuştur"(Bulut 2005: 80) Edebi eserde bir mekân olarak doğa, doğanın ele alınış şekilleri, doğa tasvirleri, doğa yazını türü ve en geniş olarak insanın çevresine giren her şey ekoeleştiririnin araştırma alanlarına girmektedir. Ekoleştirir, bu türden çalışmalarla doğaya karşı bir duyarlılık yaratıp "insanın fiziksel çevresiyle olan ilişkilerini tekrar gözden geçirme olanağı sağlayarak ekolojik bilinçlendirme oluşturmak ve bu yolla doğanın kötü muameleye maruz kalıp bilinçsizce yok edilmesini önleme..." işlevlerini üstlenmesini bekler (Bulut 2005: 81).

Tek Kişilik şehir

Behiç Ak, *Tek Kişilik şehir* adlı oyununda ben merkezli yaşam biçiminin insan ilişkileri, doğa ve fiziksel evre üzerindeki olumsuz etkilerini anlatır. Yalnızca kendi benine, kendi ihtiyaçlarına odaklanan insanların içinde yaşadıkları kentten, doğadan ve birbirlerinden nasıl uzaklaştıklarını mizahi bir dil kullanarak ortaya koyar. Oyunun geçtiği zaman açıkça belirtilmese de şuan ya da yakın gelecek Türkiye'sinde olduğu belli edilir. Oyun tek mekânda, bir büyük kentteki lokantada geçer. Oyunda Adam, Garson ve Kadın adlarında üç kahraman bulunmaktadır. Eserin sonunda üç kahramanın adları ve cinsiyetlerinin ötesindeki kimlikleri, gerçek şahsiyetleri ortaya çıkar. Oyunu bu üç kahramanın, kendilerinin ve çevrelerinin kimliklerini, isimlerini ve geçmişlerini tekrardan keşfetmeleri olarak da okuyabiliriz.

Oyun, başroldeki Adam'ın evde çok sıkılarak dışarı çıkması ile başlar. Adam'ın evin içinde sahip olduğu pek çok lükse ve imkânlara karşın sıkılarak dışarı çıkması bahsettiğimiz kendi kimliğini bulma macerasının da başlangıcını

¹ Ekoleştiririnin tarihi gelişimi için bkz: Gökalp Alpaslan, G.Gonca ve Ufuk Özdağ."Türkiyat Araştırmalarında Yeni Bir Alan: Çevreci Eleştiri". 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2. Cilt. (ed. Ülkü elik şavk) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basım Evi, 2011 s:641-651., Bulut, Dilek. "evre ve Edebiyat: Yeni Bir Yazın Kuramı Olarak Ekoleştirir". *Litterea*, (2005): 79-89., Karahan, Burcu. "Yeşillenen Edebiyat Eleştirisi". *Varlık*, 1138 (Temmuz/2002): 28-34., Toska, Sezgin. Eugene O'neill'in İmparator Jones Adlı Yapıtına Ekoleştirir Yaklaşım. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009 s:6-45., Parlak Temel, Özge. Ekoleştirir Kuramı Işığında Stefano Benni'nin "Margherita Dolcevita" ve "Terral" Adlı Eserlerinde Vurguladığı Doğa Öğesi ve Yazarın evreci Düşünceleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010 s.12-18., Ayaydın, Günil Özlem. Yaşar Kemal'in İstanbul'una evreci Bir Yolculuk. Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008 s: 5-8.

oluşturur. İki perdeden oluşan oyunun birinci perdesi yalnızca Garson ve Adam arasında geçer. İlk perde, dört yıldır internet arkadaşlığı yaptığı bir bayanla (Kadın) ilk kez buluşmak üzere bu lokantaya gelen Adam'ın Kadın'ı beklerken, Garson'la türlü alım- satım işleri, tüketim kültürü, kentin geçirdiği değişimler, durma noktasına gelen insan ilişkileri gibi konularda yaptıkları sohbetler üzerinden ilerler. İkinci perdede Adam'ın sahip olduğu pek çok imkâna karşın büyük kent yaşamının ona dayattığı yalnızlık ve salt tüketmek üzerine kurulu yaşam düzneninden sıkılmış olduğu anlaşılır. Kadın'ın lokantaya gelmesinden sonra ise oyun Adam ile Kadın'ın uzun süre sonra ilk kez bir insanla yüz yüze sohbet etme, birisine dokunma ve ona duygularını açma deneyimlerini yaşamaları ile ilerler. Adam, Kadın ve Garson, iklimlerin bozulması, hayvanların ve bitkilerin garip davranışları ve insanların günlük hayatta yaşayamadıkları duyguları yaşamak için kurslara gitmeleri üzerine konuşmaya devam ederler. Lokantanın bulunduğu mahallenin geçmişinden yola çıkarak birbirlerinin isimlerini ve aslında çocukluk arkadaşı olduklarını hatırlamaları ile de oyun sonlanır. Oyunun son sahnesinde kahramanların kaybettikleri değerlerini ve geçmişlerini hatırlamalarına, bir nevi geri kazanmalarına karşın oyun boyunca alt üst olduğu hissettirilen ekosistem daha fazla dayanamaz ve çöker, lokanta yerle bir olur. Kadın'ın oyundaki son sözleri "Bence bu binadan çıkalım!" olurken, Adam da "Bence bu şehirden çıkmalıyız!" demektedir. Garson ise aklını yitirerek, çığına dönmüş ekosisteme uyarak sanrılar geçirir.

1. Tek Kişilik Şehir'de Fiziksel ve Kişisel Mekânlar

Ekolojinin inceleme alanına kentler de girmektedir. Şehrin kendi içinde oluşturduğu ilişkiler ağı, barındırdığı yoğun insan nüfusu, yayıldığı geniş fiziki alan, içerdiği sanayi tesisleri ve kentin onu besleyen doğa ile kurduğu ilişkiler ile kentin ekosistem içinde önemli bir yere sahip olduğunu görürüz.

Oyun tek mekânda "bir gökdelenin en üst katındaki, tek kişilik boş masalarla dolu bir lokanta(da)" geçmektedir (Ak 2008: 5). Uzun süredir evden dışarı çıkmamış olan Adam hayretle bildiği tüm lokantaların kapanmış olduğunu görür(Ak 2008: 6). İnsanların dışarıda daha az vakit geçirmeye başlamaları ve kent ekonomisinin durgunluğu şehir merkezinde yer alan işletmelerin kapanmasına sebep olmuştur. Küçük işletmelerin başına gelen bu acı durumdan daha garibi şehir merkezinde yer alan gökdelenlerin artık oturulmayan köhne binalar haline gelmeleridir. Adam'ın geldiği lokanta da bir gökdelende bulunmaktadır. Gökdelenin diğer katları kullanım dışıdır. Bu lokantanın açık olmasının sebebi de artık bir intihar kulesi olarak çalışan gökdelene intihar etmeden önce gelenlere, son yemek servisi gibi hizmetlerde bulunmasıdır. Yapıldığı dönemin en önemli binalarından olan bu ve bunun gibi pek çok gökdelenin, yaşanmaz yerler haline gelip

birer intihar kulesi haline dönüşmeleri sürecinin gerçekliği, intihar kulesi işletmesi kavramının akılda yarattığı fantastikliği ortadan kaldırır.

Başlangıçta, şehrin merkezine yapılan bu gökdelenler gözde mekânlardır ve bunlardan alınan daireler, sahiplerine yüksek kâr ettikleri alım-satım imkânları sağlar. Ancak dairelerin “çok hızlı ve çok fazla değer yapmasından dolayı kimse içlerinde” yaşayamaz hale gelir. Daire alanlar, kısa sürede dairelerini ellerinden çıkarıp yüksek kâr etme peşine düştükçe, daireler suni bir şekilde pahalalmış, içlerine kimse yerleşmeden hızla el değiştirmiş ancak içinde insan yaşamadığı için zamanla bakımsız hale gelip değer kaybetmeye ve son sahiplerinin elinde kalmaya başlamışlardır. “Sonunda binalar iyice metruklaşır, işgal edilir, yağmalanır. Bir intihar kulesi haline gelmeye başlar.” İntiharların artmasıyla da “bu metruk gökdelenler kendilerine ekonomik bir işlev bulurlar intihar etmek üzere gökdelenlere gelenlere servis vermek üzere bekleme salonu, lokanta ve gazeteci ofisi olarak son katları(nı) düzenle(rler).” Oyunda yirmi üç gökdelenin intihar kulesi haline geldiği, intihar etmek isteyenlere bu hizmetleri verdiği söylenir (Ak 2008: 16-18).

Şehir içinde yer alan gökdelenlerin, yaşanmaz yerler haline gelip böyle ilginç bir işlev sahibi olmalarına iki durum kaynaklık eder. Öncelikle Jean Baudrillard’ın belirttiği “üretim ile tüketim arasındaki mantıki bağıntının kopması” durumudur. Üretilen mekânlar işlevlerinin dışında yalnızca bir alım-satım objesi haline dönüştüklerinde artık gerçek kimliklerinden uzaklaşmakta yalnızca bir para değeri haline gelmektedirler. Gökdelenlerdeki daireler yalnızca bir paraya, bir mübadele değerine karşılık geldiği anda da aslında konut niteliğini kaybetmiş olur. İkinci durum ise büyük kentlerde oldukça fazla görülen kent dışı yeni yerleşim yerlerinin ortaya çıkmasıdır².

“...Yüksek gelir ve statü sahibi kesim üyelerinin kentin dış kesimlerine akması, yeni konut alanları oluşturması dahası bu eğilim orta sınıfların, özellikle orta bürokrasinin paylaştığı bir imgedir. Bu yüzden kentin tarihsel yapılarının yoğunlaşmış olduğu eski merkezi yerleşim alanları konut açısından cazibesini yitirmekte(dir)...” (Oktay 2002: 38).

Bu gerçekliğe oyunda da yer verilir. “Şehrin şehir dışına taşınması” olarak da tanımlaya bileceğimiz bu durum oyunda “üniversitelerin, fabrikaların, stadyumların, mezarlıkların, ofislerin, evlerin önemli bir kısmının, alışveriş merkezlerinin, lokantaların, sinema ve tiyatroların” şehir dışına taşınmasının anlatılması

² İstanbul’da üst ve orta sınıfların kent merkezlerinden şehir dışındaki sitelere taşınma süreçlerini sebep ve sonuçlarıyla daha iyi anlamak için bkz: Öncü, Ayşe. “İdealinizdeki Ev’ Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı”. Mekan, Kültür, İktidar (Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler). (der. A.Öncü, P.Weyland). İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

ile gösterilir (Ak 2008: 40-42). Bu taşınmalar şehir merkezinin ekonomik olarak çökmesine sebep olmaktadır. Şehir merkezi tenhalaşmakta, şehir dışları kalabalıklaşmaktadır. Kentlerdeki bu değişim kentin ekosisteminin yeniden şekillendirilmesine ve yorumlanmasına neden olur.

Oyunda aşırı ben merkezli yaşam biçiminin sonuçlarından biri olarak gösterilen bir mekân oluşumu da kişisel mekânlardır. "Seguin 'bireysel mekân', kişinin etrafında bulunan ve onun vücut şemasıyla bütünleşmiş görünen bir çevre parçası olarak tanımlamıştır" (Morval 1985: 39). Oyunun geçtiği lokantada öncelikle dikkat çeken tüm masaların tek kişilik olmasıdır. Garson'un ifadesi ile bu şehirde her şey tek kişiliktir. Oyunun adında da bu durum vurgulanır. İçinde yaşadığı tek kişilik hayattan sıkılan ve daha çoğul bir hayat tarzı özlemi duyan adama garson eğer tek kişilik bir hayattan vazgeçer ise:

"Bütün ekonomi tamamen çöker efendim. İnanın bütün ekonomi tamamen çöker... Çünkü, bu şehirde her şey tek kişi için örgütlenmiştir. İnanın iki kişi olursanız, her şey biter. Sinemalar, barlar, tiyatrolar, fahişeler herkes iflas eder efendim. Siz iki kişi olsanız ne bara gidersiniz, ne sinemaya, ne masaj aleti alırsınız, ne de bir fahişeye sevişirsiniz... Telefonla çok az konuşur, e-mailinizi çok az kullanırsınız... Oysa şimdi, yalnızlıktan sağa sola, gerekli gereksiz telefonlar ediyorsunuz ve elektronik postanızı kullanmak için bilgisayarınızın başından ayrılmıyorsunuz." (Ak 2008: 49).

Bu hareketinin tek kişilik yaşamların ihtiyaçlarını karşılamak üzerine kurulmuş olan kent ekonomisini baltalayacağını söyler. Şehrin tek kişilik olması hem kültürel kodlanmalardan hem de maddi sebeplerden dolayıdır. Şehirde yaşamak, bir yerden bir yere gitmek, kültürel etkinliklere katılmak ve lokanta, bar gibi mekânlardan yararlanmanın maddi karşılığını ancak tek kişiden oluşan çekirdek aileler karşılayabilir. Tek kişi yaşayan Adam'ın aksine aile büyükleri, akrabaları, eşi ve çocuklarıyla yaşayan (dokuz kişilik bir aile olan) Garson ve ailesi şehrin hiçbir imkânından faydalanamamaktadır (Ak 2008: 27-29).

*"Adam: Bayağ kalabalık bir nüfus.
Garson: Dokuz kişiyiz efendim ve altmış beş metrekairelik bir evde yaşıyoruz.
Adam: Çok iyi. İster istemez birbirinizle konuşmak zorunda kalıyorsunuzdur o zaman.
Garson: Mutlaka konuşuyoruz efendim. Hiçbir şey demesek, 'Biraz öteye gider misin? Sıkıştım,' diyoruz efendim.
...
Garson: Biz hiç yerimizden kıpırdamamaya çalışıyoruz efendim. Biz sinemaya giderken değil, bir gün ancak göç edersek, bulunduğumuz yerden hareket edebiliriz efendim." (Ak 2008: 27-29).*

“Kişisel mekân, çoğu kez, kendi (ben) ve diğerleri arasında fiziksel bir uzaklık biçimini alır”(Morval 1985: 38). Oyundaki Adam adlı kahramanın da kimseye dokunmadığı, fazla yaklaşmadığı, gözlerinin içine bakmadığı nereye giderse gitsin tek kişilik kişisel mekânını yanında götürdüğünü görürüz. Parkta oturduğu banktan, gördüğü manzaralara, izlediği filmlere kadar her şey tek kişiliktir (Ak 2008: 28).

2. Tek Kişilik Şehir’de -Mış Gibi Yaşamlar (Ekonomik İlişkiler Dâhilinde)

“Kentın fiziksel yaşamının arkasında, çalışma yaşamı, değerleri, kültürü, aile bağları, sınıf ilişkileri ve kişisel bağlantılarıyla toplumsal bünye vardır”(Boockchin 1996: 131). Oyunda yoğun yer tutan üretim-tüketim ilişkileri/ilişkısizliği, duyguların dahi alımının satımının yapılması, kendine, yaşadığı topluma ve çevreye yabancılaşma olguları hem birbirleriyle bağlantılı hem de ilk bölümde ele aldığımız fiziksel çevre unsurları üzerinde şekillendirici etkenlerdir.

Oyunda, Adam’ın bilgisayar ve telefon aracılığı ile sürekli yat, yarış motosikleti, uçak, seyahat bileti, fotoğraf makinesi, kol saati gibi mallar alıp satması önemlidir. Sanal alışveriş yapan Adam, satın aldığı bu ürünleri kullanmak için değil, yalnızca satıp daha fazla kâr etmek amacıyla almaktadır. Elde ettiği kârda da daha pahalı yeni mallar satın almaktadır. Amaç yine kâr etmektir. Satılan ürünlerin özelliklerinin, kullanılabilirliklerinin ya da işlevselliklerinin artık bir önemi kalmamıştır. Hatta satın aldığı pek çok malı hiçbir zaman kullanmayacaktır, aslında onlara ihtiyacı da yoktur. “Alım satım temel biçimdir ve ihtiyaçları üretmektedir. Gerçek ve sahte ihtiyaç belirsizleşmiştir”(Oktay 2002: 27). Adam için her şeyden önce gelen alım- satım yapmaktır. Araç amaç haline dönüşmüştür. Satın aldığı ürünleri hiç kullanmadığı için onların gerçekte var olup olmadıkları ve işlevleri artık önemsiz olmuştur. “Artık kimse ve hiçbir şey kendisi için değildir: Her şey piyasanındır. En saf düşünceler de, en saf bedenler de”(Oktay 2002: 32). Satın alınan bir üründen beklenen ürünün kendine has olan özellikleri değil, piyasa içerisinde nasıl bir değere sahip olduğudur.

“Adam: ... (Adam’ın cep telefonu çalar ve bilgisayarın ekranında bir yat görüntüsü belirir.)

Alo evet. O yatı satın alıyorum. Nefis çok beğendim. Özellikle Akdeniz’de dolaşmak için ideal ölçülerde. Karşılığında, elimdeki nefis iki yarış motosikletini ve küçük arabayı veriyorum. Küçük olduğuna bakmayın 2000 motoru var. 300 km’ye kadar hız yapabiliyorsunuz. Motorlar ise 600 km’ye kadar çıkabiliyorlar. Tabii özel üretim. Çok özel... Evet” (Ak 2008: 6).

Adam’ın sattığı ve aldığı malların teknik özellikleri piyasa toplumu tarafından kabul edilen üstünlük göstergeleridir. Ancak bu alınan- satılan mallar hiç

üretilmemiş görüntülerdir. Kullanılmak için üretilmeyen bu ürünlerin var olup olmadığı Adam'ın "Para kadar sanal, her an paraya döndürülebilecek kadar gerçek" tanımı ile ifade edilir (Ak 2008: 10).

Adam için yaptığı kâr oranı yüksek başarılı alışverişler, piyasa içerisinde başarılı olma ve orada bir yer edinme anlamlarına gelmektedir. Ancak bu şekilde var olabilmektedir. Var olmak kazanmakla eş anlamlı hale gelmiştir.

"Fromm, modern üretim ve tüketim ilişkilerinin bütün bir toplumun karakterini belirleyecek ölçüde derin etkilere sahip olduğunu ve artık günümüzde bir 'kişilik pazarı'nın oluştuğunu söyler. Modern insan kendini hem bir üretici hem de pazarlanan bir ürün gibi algılamaktadır ve onun itibarı kendi kontrolü dışındaki bazı koşullara bağlıdır. Başarı tek ve nihai hedeftir. Eğer bir kimse 'Pazar'da başarılı ise değerlidir; başarılı değilse değersizdir. Bu pazarda 'değişim değeri' esas alındığından, insanlar arasındaki farklar da genel bir niteliğe yani onun pazardaki fiyatına indirgenmektedir" (Ertoyl 2007: 32,33).

Adam görüntü satın aldığı için satın alınan görüntünün alım- satım piyasasında ortak bir değere sahip olması en önemli koşuldur. "Para ekonomisi ve zihnin hakimiyeti birbirleriyle içten içe ilintili gelişmelerdir... fenomenlerin bireyselliği parasal ilke ile uyumsuz. Para sadece herkese müşterek olanla ilgilenir: mübadele değerini talep eder ve bütün nitelik ve bireyselliği "Kaça?" sorusuna indirger"(Simmel 2000: 169,170).

Gerçek ürünlerin simülasyonlarının asıllarının yerine geçmesi durumu diyebileceğimiz bu halin başlangıcını örneğin mimaride –miş gibi malzemelerin asılları yerine kullanılmaya başlaması durumunda görebiliriz."...her şeyin en az bir benzeri yapılmıştır. Her şey gerçek değil de bir şeyin benzeridir. Mermer değildir de tıpkı mermere benzer. Ahşap değildir, ama uzaktan kolay kolay anlamazsınız"(Bektaş 1992: 73). İnsanlar aldıkları ürünün aslına benzeyen ama aslında onun bir kopyası olan ürünlere paraları ölçüğünde ulaşmaktadırlar. Benzerini yapma aldatmacası zaman içerisinde –malların yalnızca bir mübadele nesnesi haline dönüşmeleri ile- malların yalnızca görüntülerinin üretilmesini (simülasyonlarının yaratılması) sürecini doğurmuştur. Adam'ın belirttiği gibi artık görme duyusu dokunma duyusunun önüne geçmiştir.

Adam'ın bu denli büyük bir tüketme arzusu içinde olması geçmiş aristokratik dönemin özellikleri ile bağdaştırılabilir. "... bu kişiler, sözcüğün dar anlamıyla tüketmezler ve eşyayla işleri yoktur. Burada sayıları, yüzeysellikleri, bollukları, moda dayanan biçimsel türülükleri, kısacası, yalın ve salt işlevi aşan tüm yanlarıyla eşyalar, sosyal özü, yani statüyü yansıtır"(Bilgin 1986: önsöz 10). Geçmişte aristokrasi işlevsiz eşyaya ödediği yüksek meblağlar ile kendi farklılığını

yaratıyor ve tescilliyordu. Oyun'da ki Adam da aslında var olmayan işlevsiz mallara sahip olma yoluna gider. "Baudrillard, eşyanın anlamını, işe yaramazlığında alet/araç olmayışında bulan aristokratik ethiğin güçlü bir şekilde sürdüğünü belirtmektedir. O'na göre tüm eşyalar, işlevsellik taklidi yaparak sosyal farklılaştırıcılık rolü oynamaktadır"(Bilgin 1991: 364). "...eşyalar işlevsel değerini kaybettiğçe prestij göstergesi olma işlevine sahip olurlar" (Bilgin 1991: 363).

Oyunda –mış gibi mallara yer verildiği, bunların eleştirisinin yapıldığı gibi aşırı ben merkezli düşünce yapısından ötürü kendi içine kapanan ve gittikçe yalnızlaşan bireylerin sosyalleşememekten kaynaklanan duygusal sorunlarına da yer verilir. Adam ve Kadın sanal olmayan, gerçekçi insan ilişkileri kurmadıkları için günlük hayatın içinde olan birçok duyguyu yaşayamazlar, bu ihtiyaçlarını, bu duyguları/eylemleri yaşama kurslarına giderek karşılamaya çalışırlar:

"Kadın: Biliyor musunuz, siz yaşamıyorsunuz.

Adam: Bilmez olur muyum?

Kadın: Kurslara gitmeniz şart sizin. Bakın ben, haftanın her günü mutlaka bir kursa gidiyorum.

Pazartesi Konuşma kurslarına gidip konuşuyorum. Salı günleri. Susma Kurslarına gidip susuyorum. Çarşamba sabahları Gülme, akşamları Ağlama Kurslarına gidiyorum. Perşembe günleri Hakaret kurslarına gidiyorum. Cuma sabahleyin Yürüme Kursum, akşamüzeri ise Orgazm Kursum var. Cumartesi sabahları ise Nefes Alma Kursuna gidip bol bol nefes alıp veriyorum. Pazar sabahları, Dinlenme Kursuna gidip dinleniyorum. Akşamları ise Kavga Kurslarına gidip kavga ediyorum.

Adam: Ne güzel hayatı dolu dolu yaşıyorsunuz..." (Ak 2008: 71).

Yazarın mizahi bir dille anlattığı bu durum hayatın içindeki her şeyin gerçekliğini yitirmesi üzerine –mış gibi duyguların belli bir ücret karşılığında yaşanıyor gibi yapıldığı bir ekonomik yapının ortaya çıktığını gösterir. "Tüketim kültürü dediğimiz, çeşitli tutku ve özelemlerin – özgürlük, doğa, rahatlık, sevgi gibi- satın alınabilecek ürünlerle eşleşmesi anlamına geliyor. Tüketilen, ürünün kendisi değil, 'efsanevi' özellikleri" olur (Öncü 2007: 90). Oyunda da Adam ve Kadının aslında yaşamadıkları, kurslara giderek yaşıyor gibi yaparak yaşamın içindeki gerçekliklerin kurmacalarına belli bir ücret ödeyerek sahip olmaya çalıştıklarına şahit oluruz. Adam'la Kadının yaşadığı sıcak ve samimi buluşma sırasında söyledikleri:

"Kadın: Sadece konuşma kursuna gittiğimde konuşacak insan bulabildiğim için konuşma kurslarına gidiyordum..."

Adam: İlginç...

Kadın: Bunun için ayda beş yüz papel ödüyorum.

Adam: Bayağı pahalıymış. On ikiyle çarparsak, bu, yılda altı bin papel eder.

Kadın: Boş verin. Sizinle şu anda konuşuyoruz ve bunun için para ödemiyoruz. Bunun keyfini çıkaralım.
Adam: Haklısınız şu konuşmaları cep telefonuyla yapsaydık, en aşağı bin papel ödemiştik.” (Ak 2008: 68).

cümleleri maddi bir karşılık ödemediği yaşadıkları iletişime, duydukları hayreti gösterir.

3. Tek Kişilik Şehir’de Ekolojik Sistemin İflası

“Kültür kirlendiği için sular kirleniyor, hava kirleniyor, toprak kirleniyor”(Bektaş 1992: 67). Oyundaki bir diğer önemli öğe de ekolojik dengenin bozulmasıdır. Aşırı derecede birey merkezli ve tüketim odaklı şekillenmiş bir hayat tarzının doğaya yaptığı tahribatlar üzerinde durulur. Yalnızca kendi iç dünyası ile ilgilenen insanlar nasıl kentlerinin geçirdiği olumsuz dönüşümlerden habersiz ve tepkisiz bir şekilde yaşıyorlarsa, bir parçası oldukları doğaya yaptıkları olumsuz etkileri de fark edememektedirler.

Oyun’un geçtiği mekân olan lokantada üstün bir klima sistemi bulunmaktadır. Bu klimayı günümüz klimalarının daha gelişmiş bir sürümü olarak kabul edebiliriz. Klima dışarıdaki hava şartlarının tam tersini otomatik olarak lokanta içinde yaratmaktadır. Bu klima, dışarıda yoğun kar yağışı varken içerisini aşırı sıcak, dışarıda kuru iken içerisini nemlendiren, dışarıda hava durgunlaşınca içerisini rüzgârlı hale getiren vb. şekillerde lokantanın içinde, dış ortamın tam tersi suni bir iklim yaratma özelliğine sahiptir. (Ak 2008: 5, 14, 15, 22, 54)

Mevsimler belirginliklerini, kendilerine has özelliklerini öylesine yitirmişler, insanlar kapalı alanlarda klimaların yarattığı suni ortamlara öyle alışmışlardır ki, hangi mevsimde olduğumuz hangi mevsimin neye benzediği unutulmuş, karıştırılır olmuştur. Gün içinde birkaç mevsim görülür ve kısa aralıklarla mevsimler, gündüzler, geceler arasına geçişler gerçekleşir. Artık varla yok olma durumuna gelen mevsimlerin müzeye kaldırıldıklarını, orada teşhir edildiklerini görürüz:

“Kadın: Affedersiniz, mevsimlerden yazda mıyız?
Adam: Kış daha bitmedi. Ama yolda bir erik ağacı gördüm çiçek açmıştı.
Garson: Ne yapıyorsunuz efendim? Kış daha başlamadı, sonbahardayız.
Kadın: Demek erik ağaçta yetişiyor ha? Ben onu hep devedikeninin meyvesi zannedirdim. (Köşedeki kadife çiçeklerini sever.) İlbaharda olmalıyız. Filbaharlar hep ilkbaharda açar.
Garson: Bütün çiçekler artık her mevsimde açıyorlar efendim. Ama onlar sanırım karanfil efendim.
Adam: Yapmayın! Kesinlikle menekşe bunlar!

Kadın: Bu 'yazda mıyız?' demek.
Garson: Bence sonbahardan kışa giriyoruz.
Kadın: Sonbahar bitmiş olamaz. Yolda bir leylek gördüm.
 ...
Adam: Mevsim müzesi açıldı mı?
Kadın: Kar yağınca kış mı olur? Yoksa kış olunca mı kar yağar? İşte asıl mesele bu!
Garson: İlkbaharda açılacak efendim.
Adam: O zaman bu aralar açılması lazım.
Garson: Sonbaharda mı yani?
Kadın: İşte bunu bilmiyordum. Mevsimler müzeye mi kaldırdı?
Garson: Evet efendim.
Kadın: Kışı görmek için gideceğim. Çok özledim onu. Sahi niye eskisi gibi mevsimler yok?
Garson: Suçlu buldukları için ortadan kaldırdıkları söyleniyor efendim.
 ...
Kadın: Elektrikli, sandalyeyle mi öldürüldüler?
Garson: (Gülerek) Sanırım elektrikli klimayla efendim..." (Ak 2008: 56-57).

Ekolojik sistem içerisinde garip davranışlar gösteren yalnızca iklimler değildir. Bitkiler de değişmiştir. "Her şey büyüyor. Salonumdaki bonsailer bile durmadan büyüyorlar. Salonum mavi çam ormanı ile kaplandı. İçeriye giremiyorum" (Ak 2008: 60). Hayvanlar ve bitkiler de kendi yaşam alanlarının insanlar tarafından işgal edilmesi üzerine, kentin daha boş olan eski şehir merkezlerine inerler, kullanılmayan gökdelenler ve yaşanılmayan mahalleler bitki ve hayvanlar tarafından kuşatılır:

"Kadın: "Sekizinci caddedeki yüz yirmi numaralı gökdeleni bir sarmaşık boğarak öldürmüş diyorlar doğru mu?"
Garson: Maalesef doğru. Dördüncü mahalleden de iki gündür hiç haber alınmıyor. İncir ağaçları tarafından kuşatılmış deniyor.
 ...
Adam: "...Geçenlerde, 13. Caddede bir gökdelen üzerindeki karıncaların ağırlığına dayanamayarak çökmüş." (Ak 2008: 60,61).

Şehirdeki horozların sayısı da artmış, vakitli vakitsiz öter olmuşlardır. Adam en azından vakitsiz ötenlerin kesilmesini teklif eder ancak güneşin ne zaman doğduğu tespit edilemediği için bir şey yapılamaz (Ak 2008: 77).

Oyunun sonunda ekosistem tamamen çöker. Bir kıyamet sahnesi yaşanır. Yaşam durduğu için otomatik klimalar lokanta içinde suni depremler, rüzgârlar, sesler, yağmurlar vb. afetler yaratır. Şehirde kimse kalmamıştır, ekonomi durmuştur, mevsimlerin düzeni bozulmuştur, kent ve garson bir çılgınlık haline kapılır ve oyun sonlanır.

Sonuç

Tek Kişilik Şehir oyununda Behiç Ak ağırlıklı olarak, ben merkezli kent insanlarının sahtelikler üzerine kurulmuş hayatlarına eğilir. Kendisiyle mutlu olduğunu iddia eden, şehrin büyük ‘mutsuz çoğunlukları’ arasından seçtiği Adam ve Kadın adlı kahramanları aracılığı ile büyük şehirlerde yaşayan erkek ve kadınları anlatır. Kahramanlarını gerçek bir iletişim ortamına sokarak eksikliğini hissettikleri duyguları ifade etmelerine, aramalarına ve onları tekrardan bulmalarına imkân sağlar. Mimarlık eğitimi de almış olan yazarın buradan gelen bir hassasiyetle büyük kentlerin geçirdikleri kentsel dönüşümleri ele aldığını görürüz. Yazar yalnızca kendi ihtiyaçları üzerine odaklanan bir insan neslinin çevreyle, yaşadığı kentle, hayvanlar ve bitkilerle kurduğu sakat ilişkileri gözler önüne serer. Bu sakat ilişki biçimi eserde ‘yabancılaşma’ olarak tezahür eder.

Yakın gelecekte geçen oyunda, yaşanan olaylar, günümüzdeki tüketim üzerine kurulu kültürün, iletişim çağında tıkanma noktasına gelen ikili ilişkilerin ve çevrenin geçirdiği tahribatlar karşısında hem etken hem de tepkisiz kalmayı başaran insanlığın bir adım sonrasında yaşayabileceklerinin, yazarın gözünden mizahi bir yorumudur. Kendine ve kendi benliğini çevreleyen her şeye yabancılaşmış bir insan nesli, ben merkezli yaşam biçimlerini bırakıp ekolojik duyarlılığa ulaşmadığı sürece insan ilişkilerinin yitimine, yaşadıkları kentin yıkımına, hayvanların, bitkilerin ve iklimlerin yok olmasına sebep olacaktır.

KAYNAKÇA

- AK, Behiç. *Tek Kişilik Şehir*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 2008.
- AYAYDIN, Günil Özlem. Yaşar Kemal'in İstanbul'una Çevreci Bir Yolculuk. Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- BEKTAŞ, Cengiz. "Kültürel, Güzelduyusal Kirlenme" İnsan Çevre Toplum. Ankara: İmge Kitabevi, 1992.
- BİLGİN, Nuri. Çeşitli Sosyo-Kültürel Gruplarda Eşya Sistemleri ve İnsan Eşya İlişkileri. Kelebek Mobilya, 1986.
- BİLGİN, Nuri. Eşya ve İnsan. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1991.
- BOOKCHİN, Murray. Ekolojik Bir Topluma Doğru. (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.
- BULLUT, Dilek. "Çevre ve Edebiyat: Yeni Bir Yazın Kuramı Olarak Ekoeleştiri". *Litterea*, (2005): 79-89.
- ÇALGÜNER, Tahir. "Çevre"mi "Ekoloj"mi?. Ankara: Nobel Yayınları, 2003.
- ERTOY Muhammet. Yabancılaşma Kader mi, Tercih mi?. Ankara: Lotus Yayınları, 2007.
- GÖKALP ALPASLAN, G.Gonca ve Ufuk ÖZDAĞ. "Türkiyat Araştırmalarında Yeni Bir Alan: Çevreci Eleştiri". 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2. Cilt. (ed. Ülkü Çelik Şavk) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basım Evi, 2011.
- KARAHAN, Burcu. "Yeşillenen Edebiyat Eleştirisi". *Varlık*, 1138 (Temmuz/2002): 28-34.
- KELEŞ, Ruşen ve Can HAMAMCI. Çevrebilim. Ankara: İmge Kitabevi, 1993.
- MORVAL, Jean. Çevre Psikolojisi. (Çev. Nuri Bilgin). İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 1985.

- OKTAY, Ahmet. Metropol ve İmgelem, Ankara: İç Bankası Kùltùr Yayınları, 2002.
- ÖNCÜ, Ayşe. “İdealinizdeki Ev’ Mitolojisi Kùltürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı”. Mekan, Kùltür, İktidar (Kùreselleřen Kentlerde Yeni Kimlikler). (der. A.Öncü, P.Weyland). İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- PARLAK TEMEL, Özge. Ekoleştiri Kuramı Işığında Stefano Benni’nin “Margherita Dolcevita” ve “Terra!” Adlı Eserlerinde Vurguladığı Doğa Öğesi ve Yazarın Çevreci Düşünceleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- SİMMEL, Georg. “Metropol ve Zihinsel Yaşam” Şehir ve Cemiyet. (Haz. A.Aydoğan). İstanbul: İz Yayınları, 2000.
- TOSKA, Sezgin. Eugene O’neill’in İmparator Jones Adlı Yapıtına Ekoleştirel Yaklaşım. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.